

СТРАТЕГИЈЕ ЗА ПОДУЧАВАЊЕ УЧЕНИКА СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ И ИНВАЛИДИТЕТОМ

Приредиле
Раиса Веналаинен
Милена Јеротијевић

Република Србија
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ

ПРОЈЕКАТ
ПРУЖАЊЕ
УНАПРЕЂЕНИХ УСЛУГА
НА ЛОКАЛНОМ НИВОУ

Република Србија
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ
www.mp.gov.rs

ПРОЈЕКАТ
ПРУЖАЊЕ
УНАПРЕЂЕНИХ УСЛУГА
НА ЛОКАЛНОМ НИВОУ

www.dils.gov.rs

СТРАТЕГИЈЕ ЗА ПОДУЧАВАЊЕ УЧЕНИКА СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ И ИНВАЛИДИТЕТОМ

Приредиле
Раиса Веналаинен
Милена Јеротијевић

Београд, 2010

СТРАТЕГИЈЕ ЗА
ПОДУЧАВАЊЕ УЧЕНИКА СА
СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ
И ИНВАЛИДИТЕТОМ

Приредиле

Раиса Веналаинен
Милена Јеротијевић

Издавач

Министарство просвете Републике Србије
Немањина 22–26, Београд
www.mp.gov.rs

Дизајн

Зоран Грац

Тираж

10.000 примерака

ISBN 978-86-7452-038-3

Припрема и шtamпa

Досије студио, Београд

Штампање ове публикације обезбеђено је у оквиру пројекта „Пружање унапређених услуга на локалном нивоу – DILS“ који реализује Министарство просвете, средствима Светске банке/Међународне банке за обнову и развој, IBRD Зајам број 7510 YF.

Ова брошура нуди практичне савете и стратегије о томе како подучавати ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом. У већини случајева, стратегије неће помоћи само ученицима са сметњама у развоју и инвалидитетом, већ ће од њих имати користи сви ученици у учионици.

Општа правила

- Прихватите чињеницу да сметња или инвалидитет постоји. Не признавати ову чињеницу значи не признавати лична својства неких особа.
- Усмерите се на **способности** које ученик има, а не на његове неспособности.
- Нека ученик зна да може да вам се обрати када осећа потребу да му помогнете.
- Учините да школско окружење буде сигурно за ученика.
- Разговарајте директно са учеником са сметњама у развоју и инвалидитетом као што бисте и са другим ученицима.
- Када се чини да је ученику потребна помоћ, питајте да ли можете да помогнете. Са разумевањем прихватите и ако каже: „Не, хвала“.

- Увек планирајте унапред како бисте обезбедили одговарајући приступ ученику.
- Прикупите специфичне информације о сваком ученику у учионици укључујући и ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом.
- По потреби, организујте појединачне наставне сесије или додатну наставу за ученика у областима где постоји потреба за додатном подршком.
- Консултујте се са стручњацима, и родитељима о томе како можете да појачате своју подршку у учионици.

Савети су груписани у три категорије:

- Организовање учионице се односи на физичко окружење за учење.
- Наставне стратегије се односе на наставне методе и праксе примењене у учионици.
- Технике оцењивања се односе на провере знања и оцењивање исхода и процеса учења.

Слободно додајте неке стратегије за које сматрате да су корисне и поделите их са ауторима. Ове смернице су опште природе. Неке ће функционисати код неких ученика, неке стратегије неће. Од природе сметње, претходног искуства у учењу, као и окружења за учење којим располажемо зависи која ће стратегија бити ефикасна. Сазнајте како да упознате своје ученике кроз разговор са њим/њом, посматрајући, консултујући се са родитељима и претходним наставницима.

СТРАТЕГИЈЕ У ОДЕЉЕЊИМА КОЈА ПОХАЂАЈУ УЧЕНИЦИ СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ И ИНВАЛИДИТЕТОМ

Хиперактивност и дефицит пажње (ADHD)

Учионица

- Направите мирно и уређено окружење за учење.
- За време часова и организованих активности ограничите друга догађања и буку које лако одвраћају пажњу ученицима.
- Организујте посебан кутак у учионици који ћете користити када је ученицима потребно да се издвоје и осаме.
- Обезбедите различита средства и материјале за учење која ангажују више чула истовремено – додатне облике, боје, текстуру, звучне предмете, музику...

Услови који повећавају пажњу, планирано вођење активности и разноврсна понуда унапредиће рад са учеником са ADHD.

Размислите где ученик са ADHD треба да седи.

- Ставите ученика да седи напред и у средини учионице.
- Не стављајте га да седи тамо где је велика гужва, у близини прозора, врата или код вашег радног стола.
- Окружите ученика са dobrим узорима.
- Неком ученику ће у неком периоду одговорати и да сâм седи у клупи.

Испробавајте, користите метод „покушаја и грешака“ како бисте пронашли место у учионици које ће му најмање одвлачити пажњу.

Наставне стратегије

6

- Заједно са ученицима поставите правила за своје одељење и усвојте их пошто сте проверили да их сви разумеју и прихватају.
- Разјасните друштвена правила и спољне захтеве који се од одељења очекују.
- Поставите недељни или месечни календар са датумима до којих треба обавити дата задужења и задатке и са датумима провере знања (тестови, контролни и сл.).
- Прелазак са једног садржаја или активности на други, као и промена уобичајеног распореда активности, посебно је осетљив моменат за ученике са ADHD. Унапред најавите промене и дајте ученику извесно време да их прихвати и припреми се за нову ситуацију. Користите неки, унапред договорени, сигнал као најаву промене активности. На пример, одбројавање за последњих неколико минута активности, или „сада

приводимо крају радни лист, имате још 5 минута, а следеће ћемо радити...“.

- Крећите се по учионици како бисте често били физички близу ученика, посебно ако му постављате неки захтев или одговарате на питања ако их постави.
- Дозволите ученику да се смести у удобан положај док учи, дозволите да устане и прошета када за то има потребу уз договор да не омета друге ученике и да се сам врати на место.
- Заједно са учеником идентификујте непожељне и жељене поступке које обично чини. Одредите последице и награде за једне и друге. Појачајте своје поступке који доприносе смањивању непожељног и повећавању пожељног понашања ученика.
- Укажите на последице лоших поступака кратко и разумљиво. Учините то унапред када можете да их предвидите. Добре поступке увек похвалите или наградите одмах, непосредно пошто су учињени.
- Похвалите или наградите ученика када мирно седи на дужице или краће време.
- Обезбедите што више позитивне пажње и признања.
- Користите сигнале за умиревање, као што је пуцање прстима, картице у боји или укључивање и искључивање светла.
- Да бисте подстакли ученика на ефикасније учешће у раду унапред му реците да ће се након тога бавити активношћу коју воли. Нека смењивање радних и забавних активности буде равномерно.
- Учините да се ученици осећају пријатно када траже помоћ.
- Будите јасни и одређени када постављате захтеве.

- Будите стрпљиви. Овим ученицима треба дати више времена, уз јасно показивање да их чекате, да би прешли на оно што се од њих тражи.
- Да би ученик престао са деструктивним понашањем није довољно само стављати му забрану на то понашање. Понудите му другу, пожељну активност уместо тога (да обрише таблу, да вам донесе нешто, одговори на питање, прочита наглас и сл.). Тако ће се лакше вратити назад на задатак и брже научити како и сам да управља својим понашањем.
- Дајте ученицима довољно времена после постављања питања пре него што их прозовете. Неким ученицима са ADHD треба више времена да размисле пре него што дају одговор. Насупрот томе, неки други ученици са ADHD даваће одговор и пре него што завршите питање и пре него што њих питате. Они не могу да сачекају и да уступе место другоме. У тим ситуацијама можете да направите договор да ученик напише свој одговор и да вам га донесе.
- Као наставник, прилагођавајте сопствени приступ. Поставите другим ученицима активности које могу сами да ураде, док се ви додатно бавите ученицима којима је ваша подршка потребна да би завршили активност.
- Мењајте наставне технике: презентације, задаци са другаром, кооперативне групе, луткарство, експерименти, визуелна средства итд.

Физички инвалидитет

Учионица

- Можда ће бити потребно организовати простор тако да свако може лако да се креће около. Чак и ако ученик не користи инвалидска колица или друга помагала, можда ће бити потребно прилагодити простор за кретање по учионици (нпр. размакнути намештај или га користити за ослањање и придржавање).
- Већи сто може помоћи ученику да распореди књиге, папире и прибор. Можда ће за ученике у колицима бити потребне клупе типа табле са адекватним простором за ноге.
Питајте где би више волео/ла да седи у учионици.
- Размислите о прилазима учионици и школи.
- Проверите да ли за време одмора ученик има довољно времена да напусти и врати се у учионицу.
- Поставите прибор и опрему ниже ради лакшег приступа, или их директно додајте ученику када је потребно.
- Уверите се да свако има могућност да приступи табли. Можда ће бити потребна промена пролаза (премештањем столова и/или столица), рампе и подигнуте платформе за приступ инвалидским колицима. Поставите таблу ниже, ако је могуће.

Наставне стратегије

- Други ученик може водити белешке за ученика са физичким инвалидитетом и помагати му око његових потреба у учионици.
- Могуће је прилагодити или модификовати задатке за ученике. Ученику који има потешкоћа у говору, рецимо због церебралне парализе, можда ће бити потребан алтернативни облик одговарања уместо усменог одговарања. Међутим, немојте да претпостављате да ученик не може или не жели да одговара. Најчешће је довољно да му се да више времена да говори и да се смањи жамор у одељењу.
- Као и за одговарање, дајте ученику више времена и за завршавање других активности.
- Постоји низ технолошких помагала који се могу користити у настави за ученике са физичким инвалидитетом или да им помогну у учењу. Истражујте могућности.

10

Оцењивање и тестирање

- Дозволите више времена ученику да заврши активности.
- Обезбедите посебно место за тестирање, ако је потребно.
- Дајте у потпуности усмене тестове или у потпуности писане тестове, у зависности од тога шта више одговара потребама ученика.
- Омогућите ученицима да одговоре сниме на неки медијум или да их откуцају, ако је потребно.

Информације о школама се могу наћи на: http://www.teachernet.gov.uk/_doc/2215/Accessible_Schools.pdf

Оштећење слуха

Учионица

- Говорите са добро видљивог места у учионици. Обезбедите ученику неометан и директан поглед на ваша уста и лице. Гледајте ученика у лице када говорите.
- Елиминишите звуке у позадини. Имајте на уму да се уобичајени звуци, који су занемарљиви за особе које чују, појачавају путем слушног апарата и ометају комуникацију особама са оштећеним слухом. Стога, држите затворене прозоре, утишајте клима уређаје, инсистирајте на томе да ученици говоре један по један, искључите слајд пројекторе или друге апарате када се не користе и проверите да ли ехо у учионици, ходницима, физкултурној сали, праве проблем ученику са слушним апаратом.
- За дискусије у учионици организујте учионицу у круг тако да ученик може сваког да види.
- Дозволите ученику да промени место седења како би могао да заузме најбољи положај за слушање. Треба да му се омогући да уво усмери према говорнику.

Наставне стратегије

- Привуците пажњу ученика са оштећењем слуха пре говора и започињања вербалне комуникације.
- Гледајте ученика директно. Ако вас ученик са оштећењем слуха не гледа, нежно додирните ученика по рамену или руци да покажете да желите да разговарате са њим / њом.
- Имајте на уму да оно што причате док пишете на табли (окренути леђима) ученик са оштећењем слуха не може да прати.
- Избегавајте да стојите испред прозора или извора светлости где се види само силуэта наставника и светлост омета визуелне сигнале. Ако је могуће, извор светлости треба да је усмерен у ваше лице и док говорите држите руке даље од свог лица.
- Користите визуелна средства током предавања. Водите рачуна да не користите више извора визуелних информација истовремено. Бришите све са табле осим ставки о којима се дискутује како би се смањило визуелно оптерећење.
- Пишите на табли поенте, кључне речи, задатке, датуме провере знања, промене у распореду часова, датуме посебних догађаја, итд.
- Будите сасвим јасни о којој теми разговарате.
- Обезбедите унапред план часа / активности, као и списак ваших очекивања.
- Нижите теме на начин да ново градиво буде повезано са претходним градивом. Када мењате тему коју сте обрадили, обавестите ученике о новој теми усмено или писмено на табли. То ће помоћи ученицима да усмере ток мисли.
- Користите једноставан и јасан језик. За неки нови термин, поновите речи више пута у различитом контексту.

- Узрочно-последични изрази треба да су најдиректније повезани.
- Значење и примена појмова треба да буду апсолутно јасни.
- Поновите питања која су други ученици у одељењу поставили и уверите се да ученици са оштећењем слуха знају о чему је реч.
- Кључно је да се ученицима са оштећењем слуха обезбеди помоћ ученика који добро воде белешке. Немогуће је истовремено читати са усана и водити белешке или гледати тумача и водити белешке.
- Својим наступом изразите очекивање, а и подстичите ученике са оштећењем слуха да учествују на часу тако што ће одговорити на питања, коментарисати и учествовати у другим вербалним активностима.
- Јасно утврдите ко говори или поставља питања, покажите прстом на онога ко је на реду.
- У групи или тимској поставци, развијајте процедуре тако да ученик који има оштећење слуха може да изрази своје потребе за комуникацијом са другима.
- Понављања или резимеи најзначајнијих питања, одговора и дискусија у учioniци корисни су за ученике са оштећењем слуха.
- Не брините ако ученик у почетку не разуме, и ви не можете одмах да разумете њега/њу. Уопштено, временом ћете се навићи једни на друге.
- *Ако ученик чииа са усана:* нека ученик седи ближе вама, гледајте директно у ученика, говорите полако, природно и јасно. Немојте претеривати са покретима ваших усана или викати.
- *Ако ученик користи тумача:* Дајте ученику и тумачу планове предавања или писаног материјала унапред, да могу да се упознају са садржајем и речником. Разговарајте директно са учеником, а не

са тумачем. Тумач треба да стоји ближе табли коју користи инструктор чиме се омогућава ученику да истовремено види и знаке и писање на табли. Када одговарате на питање особе са оштећењем слуха путем тумача, обраћајте се особи са оштећењем слуха, а никако тумачу.

- Имајте на уму, да ће од часова прилагођених ученицима са оштећењем слуха или вида, сви ученици имати значајне користи.

Оцењивање и тестирање

- Често проверавајте разумевање излагања. Не прихватајте климање главом или осмех као знак разумевања. „Уловите“ повратне информације од ученика у свакој прилици како би вам послужиле као смерница у процени разумљивости предавања.
- Након тестова или квизова дајте одговоре користећи графоскоп или их дајте у писаној форми.
- Због потешкоћа са речником могуће је да ће ученицима бити потребно додатно време.
- Од тумача се може тражити да протумаче тест. Због сложеног језика материје, тумачу је често потребно да преформулише питање тако да ученик буде у стању да боље разуме контекст питања.
- Допуните усмена или знаковна објашњења писаним материјалом.

Сметње из спектра аутизма

Учионица

- Организација активности током боравка у школи за ове ученике треба да буде заснована на устаљености и рутини. Неочекивана одступања и промене у уобичајеном редоследу збуњују и узнемирују ове ученике. Устаљеност и доследне рутине повећавају способност ученика да самостално функционишу у учионици.
- Окружење треба да буде организовано са доста визуелних ознака, тако да ученик може брзо да научи која је намена различитих простора у школи и у учионици, да разуме где ће се шта одвијати и шта се од њега очекује...
- Истакните на видно место распоред активности. Распоред може да буде текстуалан, графички или комбинован. То је начин да ученику брзо буде јасно шта треба да ради, када ће да заврши и шта је следеће.
- Обележите места где ученици могу добити додатни прибор.
- Сведите на минимум елементе који одвлаче пажњу. То се посебно односи на светлуцаве предмете и предмете који се њишу и трепере.
- Смањите прегласне и оштре звукове и јаке шуме.

Наставне стратегије

- Ученици са аутизмом раде најбоље када је њихова дневна рутина предвидива, са јасним очекивањима. Распоред мора бити визуелан и изложен на познатом месту у сваком тренутку.
- Сви ученици раде најбоље када дневни програм остаје у складу са јасним очекивањима. Сви запослени који раде са ученицима са аутизмом треба да буду добро обучени и морају да спроводе дневни програм што је доследније могуће.

Проблеми из аутистичног спектра испољавају се пре свега кроз проблеме у комуникацији. Ученик са аутизмом, по правилу, треба да научи вештине социјалне интеракције на исти начин на који учи друге школске вештине. Коришћењем јасних и доследних визуелних знакова и кратких вербалних порука, активности могу бити креиране тако да подучавају ученике како да препознају своје и туђе емоције, и како да реагују у ситуацијама које изазивају одређене емоције. Испоставило се да су социјалне приче веома корисне. То су кратке приче које описују неку социјалну ситуацију и како различити актери уобичајено реагују у тој социјалној ситуацији.

- За ученике чији је говор слабије или уопште није развијен, треба у већој мери користити невербалне канале комуникације. На пример, врло је уобичајено да ученици нису у стању да остваре вербалну комуникацију када се налазе у стресном емоционалном стању. У таквим ситуацијама комуникација се може успоставити уз помоћ визуелних средстава: картицама са натписима, одговарајућим сличицама, договореним невербалним знацима (покретом, мимиком, звуком и сл.).

- Могућност да се буде у комуникацији смањује напетост и осећање неразумевања и код ученика и код наставника.
- Већина ученика са аутизмом има појачану потребу за кретањем. Дозволите им да устану са столице, да се прошетају, да направе неку од својих ритуалних радњи и да се након тога врате задатку и активности која је у току. Временом ћете моћи унапред да се договарате о правилима када може да се прекине активност.
- Поред остваривања плана и програма, за ове ученике је веома важно да кроз образовање стичу вештине потребне за свакодневни живот, и да заједно са вршњацима учествују у различитим активностима које постоје у заједници (спорт, култура, хоби, забава).
- Многи ученици са аутизмом имају своје јаке стране и изражено интересовање и то треба искористити у учионици. На пример, ако ученик показује интерес за возове, онда му треба пружити прилику да чита о возовима, пише о возовима, да решава задатке из математике о возовима итд.

У раду са ученицима из аутистичног спектра треба увек имати на уму да може да постоји:

- тешкоћа да разуме да усвојена правила могу да се примене и на нову ситуацију. Важно је да се у следећој сличној ситуацији, коју ови ученици доживљавају другачијом, само подсети на већ усвојена правила;
- недостатак спознавања кроз ситуације, закључивањем и повезивањем (све мора директно да се подучава);
- буквалност у разумевању;

- тешкоћа у укључивању у групне активности, укључујући играње и игре;
- реакција страха, избегавања и узнемирености на прејакe дражи на које други ученици тако не реагују.

Код ученика са сметњама из аутистичног спектра, многа понашања која се могу сматрати „неваспитањем или непоштовањем” заправо су једини начин на који он може да искаже да му је потребна помоћ или пажња, да искаже своје негодовање и неприхватање одређене ситуације.

Програм за појединачног ученика треба да се заснива на проценама индивидуалних потреба и развија уз непосредну сарадњу свих који су повезани са учеником. Међутим, основне стратегије би укључивале:

- Обезбеђивање једне врло јасне структуре и скупа дневних рутина (укључујући и време за игру). Постарати се да ученик зна дневни програм на почетку сваког дана и да може често да га погледа у току дана, нпр. обезбеђујући му „таблу са сликама“, са „мапом“ дневних активности. Да ученик може да помера „слику“ активности на део „завршено“ на табли пре него што пређе на следећу активност.
- На време најављивање промене редоследа и активности.
- Обраћање ученику појединачно у свакој ситуацији док не научи да упутство дато целом одељењу важи и за њу/њeга, нпр. прозивањем ученика по имену и изговарањем: „Треба да саслушаш ово, јер то је нешто што и ти треба да урадиш.“
- Понављање упутства и провера разумевања. Коришћење кратких реченица, без вишка

информација, да би могли да разумеју шта се на основу те поруке очекује од њих.

- Коришћење утицај вршњака за моделовање понашања.
- Учење посебних друштвених правила/вештина, као што је смењивање у одговарању и поштовање социјалних граница, учтивости.

Оштећење вида

Учионица

20

- Учионице треба да буду безбедно окружење. Рашчистите пролазе, направите јасне путеве до табле итд.
- Опишите и тактилно упознајте ученика са учионицом, лабораторијом, опремом, прибором, материјалима, теренима итд.
- Ако је ученик са оштећењем вида у одељењу, редовно проверите наставно окружење како бисте били сигурни да је оно адекватно и употребљиво.
- Ако је ученик слабовид, уверите се да је место где седи адекватно осветљено. Ставите ученика да седи подаље од јаког светла (нпр. прозора) и по могућству напред, ближе табли.

Наставне стратегије

- Огласите се приликом уласка и изласка из просторије, или уколико се налазите негде даље. Прозовите ученика са оштећењем вида по имену ако желите његову/њену пажњу.

- Користите речи као што су право, напред, лево, итд. да оријентишете ученика. Будите конкретни у правцима и избегавајте употребу нејасних термина и неупотребљивих информација, као нпр. „тамо“, „овде“, „ово“ итд.
- Писане информације прочитајте особама са оштећењем вида.
- Слепи и слабовиди ученици могу користити широк спектар уређаја за увећавање који им помажу да читају или раде са предметима.
- Визуелни материјал мора бити праћен вербалним описом. Ако показујете како се користи неки део опреме, опишите опрему и оно што радите.
- Када користите слике, слајдове и графичке приказе, наглас описујте њихов садржај.
- Материјали могу бити штампани крупним словима, снимљени на аудио касети, компјутерском диску и/или у форматима Брајевог писма.
- Особе које имају висок степен слабовидости могу бити у стању да виде слова ако су довољно крупна. Стандардна слова углавном су фонт величине 10–12. Крупна слова су фонт величине 16–18 и више, генерално подешавање за штампање је увећање од 160–175% на фотокопир машини. Припремите штампане информације на белом папиру црним мастилом, да буде изражен контраст.
- Код увођења нових непознатих и стручних речи помоћићете ученику са оштећењем вида, али и осталим ученицима да науче да је правилно изговарају и упамте ако је изговарате полако, слово по слово и неколико пута.
- За слепе ученике, сви објекти код којих се користи боја за идентификацију, експеримент, или упутства треба да буду са етикетом исписаном Брајевом

азбуком или означене на начин препознатљив за ученике са оштећењима вида.

- Обезбедите тактилне тродимензионалне моделе, испупчене линије цртежа, или термоформе као допуну цртежа. Кад год је то могуће, то ће помоћи свим ученицима у одељењу.
- Користите графоскоп, школске табле, графиконе или слајдове како то иначе радите, али пружите детаљније усмене описе, где је то потребно.
- Дозволите ученику да користи касетофон за снимање предавања, излагања, итд.

Оцењивање и тестирање

- Припремите тестове у облику који неће оштетити ученика са оштећењем вида. Разговарајте са учеником о приступу који он/она сматра најприхватљивијим.
- Један од могућих прихватљивих начина је да се сниме питања теста на касети и да ученици своје одговоре такође сниме и доставе на касети.
- Користите крупна слова (нпр. фонт величине 14, 20 или према потреби већи).
- Омогућите више времена.

Поремећај у понашању

О поремећају у понашању говоримо када су поступци ученика превасходно и упорно такви да имају за последицу значајно ремећење функционисања других ученика. Најчешће се испољава као:

- Агресивно понашање и агресивне реакције према другима.
- Шиканирање, претње или застрашивање других.
- Физичка злоупотреба других.
- Намерно уништавање туђе имовине.
- Непоказивање емпатије и бриге за осећања, жеље и добробит других.
- Безосећајно понашање према другима и недостатак осећања кривице или кајања.

23

Учионица

- Настојте да нема буке и напетости у одељењу.

Наставне стратегије

- Ваши ученици треба да буду упознати са вашим очекивањима, циљевима који су установљени за активности и о помоћи коју ћете им пружити у постизању циљева.

- Створити атмосферу у одељењу да овај ученик буде прихваћен од других и да му буде пружена вршњачка подршка.
- Треба помоћи ученику да буде свестан својих јаких страна, својих слабости и циљева које жели да постигне.
- Доследно спроводити правила у учионици.
- Награђујте више него што кажњавате у циљу изградње самопоуздања.
- Одмах похвалите добро понашање и рад.
- Промените награде за мотивисање понашања ако су неефикасне.
- За ученика са поремећајима у понашању планирајте активности и задатке у којима ће бити успешни. Самопоштовање и осећање равноправног учешћа у групи је од суштинског значаја за сваког ученика.
- Немојте очекивати да ће ученици са поремећајима у понашању тренутно показати успех; радите на „дуже стазе“.
- Будите стрпљиви, осетљиви, добар слушалац, фер и доследни у третирању ученика са поремећајима у понашању. Покажите поверење у способност ученика и поставите циљеве које реално може да постигне.
- Користите широк спектар наставне опреме коју можете приказати ученицима да је разгледају и рукују њом.
- Упутства треба да буду једноставна и јасна.
- Активности у малим групама су веома пожељна јер доприносе остваривању и одржавању доброг контакта.
- Ученици са поремећајима у понашању могу да избегавају учешће на часу. То најчешће чине из страха да ће бити неуспешни или да ће бити

изложени подсмеху. Дакле, треба учинити сваки напор да се повећа самопоуздање ученика тако што ће му се давати задаци које може са успехом да уради.

- Понудите активности које могу да смање агресивност.
- Консултације са другим стручњацима, укључујући и наставника за специјално васпитање, школског психолога и сл., могу се показати корисним у осмишљавању ефикасних стратегија.
- Неки агресивни ученици се понашају на овај начин због подсвесне жеље за пажњом, а могуће је променити њихово понашање дајући им признање.
- Пружите им искрену и непосредну повратну информацију о њиховом понашању. Нека ваши ученици увек знају да ли се правилно понашају и да ли постоји нешто што би могли да ураде да побољшају своје понашање. Будите конкретни када говорите ученицима о њиховом понашању.
- Ученике не треба доводити у неугодну ситуацију. Када кажњавате, одведите ученика подаље од других ученика. Питајте га/њу зашто он/она мисли да сте их замолили да разговарате са њима. Питајте их како је требало да се понашају у конкретној ситуацији и шта ће учинити следећи пут.
- Имајте на уму да изоловање ученика из учионице најчешће није добро решење.
- Третирајте ученика са поремећајем у понашању као индивидуу која заслужује поштовање и обзир.
- Понекад је мудро припремити списак потенцијалних проблема у понашању и превентивне и реактивне стратегије које ће довести до прихватљивог понашања. Ако

сте припремљени за то и ако знате како ћете одговорити на непожељно понашање, савладали сте пола пута до успеха!

Оцењивање и тестирање

- Чешће користити онај вид провере знања на коме ће ученик постићи већи успех (писмено, усмено, квизови, дискусије, итд.).
- Пратите напредовање ученика и често му дајте повратну информацију о његовим постигнућима. То је вид подршке и начин мотивисања за учење.

Специфичне тешкоће у учењу

Специфичне тешкоће у учењу су тек недавно признате као сметња у развоју. Постоје разне врсте специфичних тешкоћа у учењу. Неке од ситуација на које се често наилази су дислексија (тешкоће у читању), дискалкулија (тешкоћа у математичком размишљању), дисграфија (проблем са писањем и синтаксом). Генерално, особа са специфичним тешкоћама у учењу има тешкоће у овладавању вештинама писања, читања, рачунања.

Неки знаци специфичних тешкоћа у учењу су и неспособност ученика да организује време и самим тим немогућност да заврши задатак на време, тешкоћа у хватању бележака и праћењу упутстава. Они су обично спори читачи и не разумеју прочитано, праве граматичке грешке, неправилно пишу и имају лош рукопис.

Учионица

- Елиминишите претерану буку итд.
- Мале групе где ученик може добити индивидуалну пажњу могу да помогну у стицању и вежбању неких специфичних вештина. Међутим, неопходно је да се ове мале, издвојене групе организују тако да не искључују ученике из занимљивих активности које се за то време одвијају у учионици.

Наставне стратегије

- Ученици са специфичним тешкоћама у учењу су просечних и надпросечних способности и постижу добре резултате на тестовима интелигенције. У усменој комуникацији показују веома добро разумевање. Треба их охрабривати и истицати оно у чему су јаки.
- Вербализујте оно што је написано на школској табли.
- Дајте задатке и у писаној и усменој форми.
- Научите ученика са специфичним тешкоћама у учењу да подвуче кључне речи.
- Нека сложене домаће задатке предају за два или три дана, а не следећег дана.
- Садржај треба да буде представљен поступно, у мањим корацима.
- Обилато користите примере, различите материјале и средства за учење.
- Упутства дајте постепено. Када ученик заврши један део задатка, даје му се упутство за следећи корак.
- Организујте вршњачку подршку. Рад у пару са учеником који добро чита допринеће бржем и бољем разумевању текста.
- Дозволите продужено време за одговоре, припрему и обављање задатка.
- Дозволите ученицима са специфичним потешкоћама у учењу употребу рачунара и програма за проверу правописа у задацима.
- Пронађите материјале упоредиве са уџбеником, али написане на нижем читалачком нивоу (крупнија слова, већи проред, краћи текст).
- Охрабрите ученика са тешкоћама у учењу када је евидентно да покушава да уради ствари које су му тешке.
- Више разговарајте, користите питања и одговоре.

Оцењивање и тестирање

- Избегавајте претерано компликован језик на испитним питањима.
- Јасно одвајајте задатке размаком на испитном листу. Размислите о другим облицима тестирања (усмено, практични приказ, уз коришћење литературе и сл.). Неки ученици са специфичним тешкоћама у учењу сматрају да крупна слова помажу њихову способност савладавања градива.
- Ученицима који имају тешкоће у читању нека наставник прочита тест.
- Ученицима који имају проблем са писањем нека неко напише одговор за њих или нека сними одговор.
- Немојте тестирати знање о управо обрађеном материјалу или добијеним резултатима јер, уопштено, ученицима са тешкоћама у учењу потребно је додатно време да овладају знањима.
- Дозволите ученицима са тешкоћама у учењу да користе речник, речник синонима, или калкулатор током тестова.
- Обезбедите рачунар са програмима провере правописа и граматике.

Следеће интернет странице су коришћене као референце у изради ове брошуре :

<http://www.as.wvu.edu/~scidis/behavior.html>

<http://www.as.wvu.edu/~scidis/hearing.html>

<http://www.bced.gov.bc.ca/specialed/adhd/>

<http://www.as.wvu.edu/~scidis/vision.html>

<http://www.as.wvu.edu/~scidis/motor.html>

Teaching Students with Autism. A Resource Guide for Schools. British Columbia. Ministry of Education. Special Programs Branch. 2000

[//www.bced.gov.bc.ca/specialed/docs/autism.pdf](http://www.bced.gov.bc.ca/specialed/docs/autism.pdf)

Guidelines for Teaching Children With Autism

http://www.associatedcontent.com/article/19846/guidelines_for_teaching_children_with.html?cat=4

Structured Teaching: Strategies for Supporting Students with Autism by Susan Stokes <http://www.specialed.us/autism/structure/str10.htm>

<http://www.autism-world.com/index.php/2007/03/25/effective-strategies-for-teaching-children-with-autism-spectrum-disorders/>

Teaching Autism Students in Inclusive Classrooms

<http://www.child-autism-parent-cafe.com/autism-students-in-inclusive-classrooms.html>

Hard of Hearing

<http://www.as.wvu.edu/~scidis/hearing.html>

http://www.netac.rit.edu/downloads/TPSHT_Teaching_HoH.pdf

Deaf or Hard of Hearing

http://www.ohn.org/ILT/ada/Fame/cw/f4_47_456.html

Република Србија
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ
www.mp.gov.rs

ПРОЈЕКАТ
ПРУЖАЊЕ
УНАПРЕЂЕНИХ УСЛУГА
НА ЛОКАЛНОМ НИВОУ

www.dils.gov.rs

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

376.1–056.26/.36–053.2(035)

ВЕНАЛАИНЕН, Раиса, 1960–

Стратегија за подучавање ученика са сметњама у
развоју / приредиле Раиса Венелаинан, Милена Јеротијевић.
– Београд : Министарство просвете Републике Србије, 2010
(Београд : Досије студио). – 31 стр. : илустр. ; 20 cm

„Штампање ове публикације обезбеђено је у оквиру
пројекта 'Пружање унапређених услуга на локалном нивоу
– DILS'... “ --> прелим. стр. – Тираж 10.000. – Библиографија:
стр. 30–31.

ISBN 978–86–7452–038–3

1. Јеротијевић, Милена, 1947– [аутор]

а) Деца са посебним потребама – Образовање
– Инклузивни метод – Приручници

COBISS.SR-ID 179672588

Ова брошура нуди практичне савете и стратегије о томе како подучавати ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом. У већини случајева, стратегије неће помоћи само ученицима са сметњама у развоју и инвалидитетом, већ ће од њих имати користи сви ученици у учионици.

Република Србија
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЕТЕ

ПРОЈЕКАТ
ПРУЖАЊЕ
УНАПРЕЂЕНИХ УСЛУГА
НА ЛОКАЛНОМ НИВОУ